

Mera Islah Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Celal CEVHER¹ İ.Coşkun CEYLAN² Özdal KÖKSAL²

¹Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü, Yenimahalle-Ankara

²Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Özet

Bu araştırma, Ankara ili Polatlı ve Kalecik ilçelerinin köylerinde yürütülmüştür. Araştırmada, “Ortak Kullanılan Köy Meralarının Çiftçi Katılımıyla Islahı ve Amenajmanı Projesinin” çiftçiler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu projede, çiftçilerin projeyi değerlendirmesinde etkili olabilecek Sosyo-ekonomik nitelikler, çiftçi tercihlerini etkileyen unsurlar ve çiftçi-mera ilişkisi araştırılmıştır. Çalışma bölgesinde mera alanları, hayvansal üretimde önemli bir kaba yem kaynağıdır. Proje kapsamında çoklu disiplinler yaklaşım esas alınmasına karşın, uygulamada, çiftçi katılımından daha çok ıslah yönüne ağırlık verilmiştir. Bu da, mera ıslahı ve amenajmanı projesinin amaçları arasında olan çiftçi katılımını yeterli seviye ulaştıramamıştır. Bundan dolayı, benimseme oranı yeterli seviyede olmamıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, araştırma alanındaki çiftçilerin kendi sorunlarına sahip çıkma istekleri yeterli düzeyde değildir. Deneklerin %28’i mera ıslahı çalışmasını başarılı olarak değerlendirmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Yayım çalışması, değerlendirme, çiftçi katılımı

The Evaluation of Rangeland Improvement

Abstract

This research has been carried out in the villages of Polatlı and Kalecik districts of Ankara province. In this research, the impact of “Common Used Village Pastures Improvement and Management with the Farmer Participation Project” on farmers is investigated. In this project, socioeconomic factors, factors influencing farmer preferences and farmer-pasture relation were investigated. Pasture lands are important source of roughage in research area. Although multidiscipline approach was considered in project, emphasis was given just to pasture improvement aspect rather than farmer participation in project implementation. For this reason, adapted farmers were not enough number in the pasture improvement and management project. Finally, pasture improvement project was evaluated successful only by 28% of farmers participated.

Key Words: Extension work, evaluation, farmer participation

Giriş

Mera alanlarına yönelik ıslah ve düzenleme tekniklerinin uygulamaya konulabilmesi, ancak mera üzerinde yapılacak uygulamaların ekolojik ve ekonomik olarak sürdürülebilir ve sosyal olarak da kabul edilebilir olması ile olasıdır. Bunun gerçekleşmesi durumunda meralar geliştirilerek ekonomik ve çevresel fayda sağlanan alanlar haline dönüştürülebilir.

Bu güne kadar meraların ıslahı ve amenajmanına yönelik birçok araştırma yapılmış ise de bu çalışmalarda elde edilen sonuçların uygulamaya aktarılması mümkün olmamıştır. Bunun nedenleri arasında; çiftçi katılımının yetersizliği ve yapılan projelerin sadece ıslaha yönelik olması sayılabilir. Bundan dolayı, mera ıslahı ve amenajmanı çalışmalarında çoklu disiplinler (sosyo-ekonomik, bitkisel ve hayvansal üretim) bir yaklaşıma gerek duyulmuştur. Polatlı ve Kalecik ilçelerinde uygulanmış olan bu

projede *çiftçi, yayımcı ve araştırmacı işbirliği* esas alınmıştır. Anılan proje ile mera ıslahı ve kullanımına yönelik örnek modelin, tarımsal yayım aracılığı ile uygulanması amaçlanmıştır. Böylelikle mera ıslahı ve amenajmanın’da elde edilen olumlu sonuçların yayılması ve üreticilerce benimsenmesi ve de bu alanların korunması sağlanabilecektir. Ayrıca, projede elde edilen olumlu sonuçların sürdürülebilir olması durumunda mera alanlarından daha fazla kaba yem temin edilerek ülke ekonomisine katkı sağlanacaktır.

Türkiye’de konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; Harran ovasında yürütülen deneysel araştırmada, yaratılacak sulama olanağı ile çiftçilerin yeni ürünler, yeni girdiler ve yeni üretim sorunları ile karşılaşacaklarını ve bunları çözmek için birçok teknik ve işletmecilik bilgi ve becerilerinin çiftçilere tarımsal yayım yolu ile kazandırılması gerektiğini belirtmektedir (Taluğ ve Tatlıdil 1986). Tokat Merkez ilçe süt sığırcılarının

sütçülükle ilgili yenilikleri benimsemesini etkileyen faktörleri araştıran çalışmada, sosyo-ekonomik niteliklerden işletmecinin yıllık gelir düzeyi, yıllık sütçülük gelir düzeyi, ürün pazarlama hacmi, arazi varlığı, ve sahip olduğu diğer hayvan varlığı ile sütçülükle ilgili tarımsal yenilikleri benimseme davranışı arasında olumlu bir bağıntı bulunmasına karşın işletmecinin yaşı, eğitim düzeyi, ailede eğitim gören bireylerin bulunması, ürün pazarlama deseni, süt fabrikasına satış yapabilme olanağı, süt fabrikasına süt satma durumu, işletme büyüklüğü ve traktöre sahip olmanın süt hayvancılığı ile ilgili yeniliklerin benimsenmesinde etkili olmadığını saptamıştır (Aydın 1987). Polatlı ilçesinde yapılan araştırmada 'Yağmurlama Sulama Teknolojisinin Yayılması ve Benimsenmesi' konusunda, çiftçilerin yenilikleri benimserken birbirlerinden bilgi kaynağı olarak yararlandıklarını ve birbirlerinden büyük ölçüde etkilendiklerini ortaya koymaktadır (Tatlıdil 1989). Gelişmiş ülkelerde çiftçilere yenilikler benimsetilmeye çalışılırken onlara bilgi aktarım yollarından hangisi veya hangileri kullanılırsa daha çok faydalı olacağı önceden belirlenmektedir. Bu belirlemede kırsal toplumun ekonomik ve sosyal yapısı, kültür düzeyi, işletmelerin ekonomik yapıları ve çiftçilerin kişisel özellikleri dikkate alınmaktadır (Özçatalbaş ve Gürgen 1992). GAP Bölgesinde tarımsal eğitim-öğretim ve yayım hizmetlerinin sorunlarını ve çözüm yollarını araştırdıkları çalışmada tarımsal faaliyetleri yönlendiren kimselerin sahip olduğu özelliklerin, söz konusu topluma ulaşmayı, belirli davranışların ve yeniliklerin benimsenmesini etkileyici nitelikte olduğuna değinilmektedir (Özçatalbaş 1994).

Yurt dışında konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; Başarılı bir yayım çalışması, çiftçi ailesinin planladığı hedeflere ve mevcut kaynaklarının arasındaki ilişkilere göre planlanmalıdır. Çiftçi ailesinin kabul edebileceği ve kolaylıkla kullanabileceği yöntemlerle üretimi artırmak yayım çalışmalarının birinci amacıdır. Bu amaç, ancak çiftçinin diğer çiftçilerle birlikte problemlerini belirlemesine katılması ile gerçekleştirileceğini söylemektedirler (Butler, 1987). Çiftçi katımlı araştırmalar, özellikle az gelişmiş ülkelerde bulunan çiftçilerin, güçsüz olmaları ve daha çok kuru tarım yapmalarından dolayı daha da önemli bir konu haline gelmektedir. Bu alanların yardımı çok fazla ihtiyaç duymalarına karşın, sorunları her zaman, tarımsal araştırma enstitülerince çözüme kavuşturulmaktadır (Farrington 1989). Bir çiftçinin, hükümet tarafından uygulanan bir projeye

(CRP) katılması sonucunda elde edeceği yarar fazla ise çiftçinin katılma yönünde bir tercih yapacağını ifade etmektedirler. Eğer çiftçinin uygulanan projede sağlayacağı yarar az ise bu projeye katılmamasının, çiftçinin bir tercihi olarak görüldüğünü söylemektedirler. Bu çalışmada, çiftçilerin katılma olasılığı bir tercih olarak alınmış ve bu veriler üzerine kurulan model ile tüm ABD düzeyine yönelik tahminler yapılmıştır (Konyar and Osborn 1990). Bir çok çiftçi; araştırmacılar tarafından geliştirilen ve bir yayım programıyla çiftçilere ulaştırılan, araştırma ve yayım eğitimi modellerine kuşkulu yaklaşmaktadırlar. Katılımcı araştırma ve eğitim modeli, toplumda bir arada çalışan taraflar arasında paylaşılan bir öğrenme sürecini desteklemek amacı ile yapılmaktadır. Katılımcı model; çiftçi, araştırmacı ve yayım örgütleri arasında daha iyi iletişim ve işbirliği gerçekleştirmek için ileri sürülmektedir (Gerber 1992). Costa Rica'da yaptıkları araştırmada; yayım çalışmalarının başarılı olmasında en önemli faktörün çiftçinin sorunun çözümüne katılmasını sağlamak olduğu sonucuna varmışlardır (Etling and Smith 1994). 1983-1985 tarihleri arasında Kamerun'da Sorghum (S35) tohumunun yayılması ve benimsenmesi üzerinde çiftçi rolünü konu alan araştırmasında, erken benimseyen 135 çiftçinin, geç benimseyen 873 çiftçiye göre sağlık, gelir, işletme sermayesi ve arazi büyüklüğü, işgücü seviyeleri bakımından daha gelişmiş oldukları bildirilmektedir (Kamuange and Fobasso 1994).

Bu çalışmasının amacı, "Ortak kullanılan köy meralarının çiftçi katılımıyla ıslahı ve amenajmanı projesi" nin bölgedeki çiftçiler tarafından nasıl değerlendirildiği saptanmaya çalışılmıştır. Araştırmada, çiftçi, yayımcı ve araştırmacı işbirliği esas alınarak uygulanan projenin başarı düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, çiftçilerin sosyo-ekonomik nitelikleri, çiftçi tercihlerini etkileyen unsurlar ve çiftçi mera ilişkisi, proje uygulanan ve uygulanmayan alanlarda saptanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, böyle bir araştırmanın ilk olması ve bundan sonra yapılacak bu konu ilgili bilimsel çalışmalara ışık tutması ve uygulanan tarımsal yayım çalışmasının başarı düzeyinin ortaya çıkartılması bakımından önemlidir.

Materyal ve Yöntem

Bu araştırmanın ana veri kaynaklarını üreticilerle yapılan anketler ve Polatlı ile Kalecik İlçe Tarım Müdürlüklerinde çalışan ziraat mühendisleriyle yapılan yüz yüze görüşmelerde elde edilen bilgiler oluşturmaktadır. *Proje uygulanan köylerin*

seçimi; Islahı ve amenajmanı çalışmasının 1995-1999 yıllarında bu köylerde uygulanmış olması. *Proje uygulanmayan köylerin seçimi*; Proje uygulanan köylere komşu olmaları ve Proje çalışmalarının bu köylere yansması.

Araştırma alanındaki denekleri belirlemek için Polatlı ve Kalecik İlçe Tarım Müdürlükleri kayıtlarında yararlanılarak ana popülasyonun 202 üreticiden oluştuğu saptanmıştır. Daha sonra üreticiler, büyükbaş hayvan birimi dikkate alınarak 6 gruba ayrılmış ve dağılımları saptamak için frekans tablosu ve eğrisi düzenlenmiştir. Örnek hacminin belirlenmesinde %95 güven sınırları içinde çalışılmış ve örneğe giren denek sayısı $n = 83$ olarak bulunmuştur. Verilerin değerlendirilmesinde mutlak ve nispi dağılımlar kullanılmıştır. Ayrıca, mutlak ve nispi dağılımlar ile yetinilmemiş, khi-kare testi de uygulanmıştır. Khi-kare testinde elde edilen değerlerin tablo kontrolleri %95 güvenilirlik seviyesinde yapılmıştır. Böylece proje uygulanan ve uygulanmayan köyler arasındaki ortak yönler ve/veya farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Bu çalışmada proje uygulanan köylerin (Kargalı ve Gököy) yanı sıra, bu köylere yakın fakat proje kapsamı dışında olan (Eskiköy ve Babayakup) köyleri de araştırma kapsamına alınmıştır. Böylece proje uygulanan ve uygulanmayan köylerdeki denekler arasında ortak yönler ve farklılıklar ortaya konularak projenin tarımsal yayım açısından bir değerlendirilmesi yapılmış ve karşılaştırmalı olarak çeşitli değişkenlere göre bazı genellemeler yapılmaya çalışılmıştır.

Deneklerin yaşı: Tarımsal yayım çalışmalarında hedef kitle yani hizmetin sunulacağı kesimi oluşturan üreticilerin yaşlarının bilinmesi, özellikle yeniliklerin benimsetilmesindeki olası etkileri nedeniyle önemlidir. Proje uygulanan köylerdeki deneklerin yaş ortalaması 43.9, proje uygulanmayan köylerde ise 47.1 olarak bulunmuştur. Araştırmada uygulanan Khi-kare testinde proje uygulanan köylerdeki denekler ile proje uygulanmayan köylerdeki denekler arasında yaş açısından farkın %95

güven sınırları içinde önemli olmadığı bulunmuştur (Çizelge 4). Araştırmada elde edilen bu bulgu, üreticilerin yaşı ile benimseme davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı araştırma bulguları ile benzerlik, bazıları ile farklılık göstermektedir.

Deneklerin eğitim düzeyi: Eğitim düzeyi, kırsal toplumların sosyal ve ekonomik gelişmelerinde önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Tarımsal yayım hizmetinin götürüldüğü kitlenin eğitim düzeyinin bilinmesi ve eğitim durumu ile ilgili diğer verilerin elde edilmesi, düzenlenecek çalışmaları yönlendirmede önemli katkılar sağlayacaktır.

Eğitim düzeyine ilişkin elde edilen verilere Khi-kare testi uygulanmıştır. Test sonucunda proje uygulanan köyler ile proje uygulanmayan köylerdeki denekler arasında eğitim düzeyi açısından önemli bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (Çizelge 4). Yeni tarımsal teknolojilerin benimsenmesi ile çiftçilerin eğitim düzeyleri arasındaki bağıntıyı inceleyen araştırmalarda değişik sonuçlar elde edilmiştir. Tarımda yeni teknolojileri benimseme davranışı ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkiyi soruşturan 275 deneysel araştırmanın %74'ü olumlu bir ilişki bulunduğunu, başka bir anlatımla tarımsal yenilikleri erken benimseyenlerin eğitim düzeyinin geç benimseyenlere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Deneklerin büyükbaş hayvan varlığı:

Köy meraları, hayvanların kaba yem ihtiyacını karşılamada önemini hala korumaktadır. Çünkü ülkemizde ekstansif hayvancılık mera alanlarına dayalı olarak yapılmaktadır. Bu durum araştırma alanı için de söz konusudur. Bundan dolayı, araştırma bölgesindeki hayvan sayıları ile mera alanının genişliği araştırma açısından önemlidir. Araştırmada, deneklerin sahip oldukları büyükbaş hayvan sayısı (Çizelge 3) saptanmıştır. Ayrıca, işletme başına düşen hayvan sayısı ve mera alanı da tespit edilmiştir (Çizelge 1).

Araştırma alanında hayvan başına düşen mera alanı Türkiye ortalaması olan 0.88 ha'dan (Anonim 1996) yüksek olmasına karşın, hayvanların gereksindiği kaba yem

Çizelge 1. Büyükbaş Hayvan Sayısına Düşen Mera Alanı

Köyler	Hayvan Sayısı (adet)	İşletme Başına Düşen Hayvan Sayısı (adet)	Mera Alanı(ha)	İşletme Başına Düşen Mera Alanı (ha)	Hayvan Başına Düşen Mera Alanı (ha)
Kargalı	106	1.05	877.30	8.68	8.27
Gököy	524	7.70	4.169	61.3	7.95
Eskiköy	506	10.12	1.900	38.0	3.75
Babayakup	204	4.08	650	13	3,18

Kaynak: Polatlı ve Kalecik İlçe Tarım Kayıtları (1999)

ihtiyacını meralardan karşılayamaması, mera alanlarının yeterli verim seviyesinde olmamasından kaynaklanmaktadır. Proje uygulanan ve uygulanmayan köylerde B.B.H.S. (büyükbaş hayvan sayısı) bakımından Khi-kare testi uygulanmış ve %95 güven sınırları içinde ilişkinin istatistiksel olarak önemli olduğu saptanmıştır (Çizelge 4). Proje uygulanan Kargalı köyünde deneklerin sahip oldukları büyükbaş hayvan sayısının az olması proje uygulanan ve uygulanmayan alanlar arasında anlamlı bir ilişkinin doğmasına neden olmuştur.

Küçükbaş hayvan varlığı: Araştırma alanında deneklere küçükbaş hayvan adetleri sorulmuştur (Çizelge 3). Proje uygulanan Kargalı köyünde küçükbaş hayvan sayısı 2250 adet, Gököy'de ise 1.325 adettir. Proje uygulanmayan Eskiköy'de küçükbaş hayvan sayısı 1.560 adet, Babayakup köyünde ise küçükbaş hayvan sayısı 1.490 adettir. Küçükbaş hayvan sayısı açısından iki grup arasında bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Khi-kare testinde %95 güven sınırları içerisinde aradaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu saptanmıştır (Çizelge 4).

Hayvan beslenme kaynakları: Ülkemizde, büyükbaş ve küçükbaş hayvanların kaba yem ihtiyaçları büyük ölçüde mera alanlarından karşılanmaya çalışılmaktadır. Meradaki bitki örtüsü yeterli olmadığından hayvanlar bu alanlardan fazla yararlanamamaktadır. Bununla birlikte, üretilen kaba yem miktarının az olması yanında hayvan sayısının fazlalığı mera alanlarını aşırı otlatma baskısı altında bırakmaktadır. Bundan dolayı, araştırma alanındaki tüm deneklere, hayvanlarının bir yıl içinde beslenme kaynakları sorulmuştur. Elde edilen yanıtlar Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Büyükbaş hayvanların mera alanından beslenme oranı %30 iken, küçükbaş hayvanların beslenme oranının %55 olduğu görülmektedir. Araştırma alanında büyükbaş hayvanların mera alanlarında daha az yararlanma nedenleri soruşturulduğunda mevcut büyükbaş hayvanlarının %65'nin kültür ırkı ya da melezi olduğu ortaya çıkmıştır. Çiftçiler kültür ırkı hayvanları mera alanlarına daha az, yerli ırkları ise daha fazla gönderdiklerini söylemişlerdir.

Mera ıslah çalışmalarına talepte bulunma: Benimseme davranışlarını etkileyen en önemli unsurlardan biri deneklerin kendi sorunlarını çözmeye istekli olmalarıdır. Bundan dolayı, araştırma

alanındaki çalışmaların kim veya kimler tarafında belirlendiğinin bilinmesine gerek vardır. Deneklere, "*Mera ıslahı çalışması için talepte bulundunuzmu?*" sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlardan araştırma alanında mera ıslahı ve amenajmanı projesine, deneklerin tamamı (%100) talepte bulunmadıklarını söylemişlerdir. Araştırmacının, araştırma alanında deneklerle yaptığı ikili görüşmelerde elde ettiği izlenim, bölgedeki çiftçilerin kendi problemlerine sahip çıkmada yeteri kadar arzulu olmadıkları, kendi problemlerinin başkaları tarafında ele alınıp çözümlenmesini bekledikleri yönündedir.

Deneklerin mera ıslahı ve amenajmanı projesinden haberdar olması: Yeniliklerin benimseme süreci birbirini izleyen beş safhada oluşmaktadır. Bunlar haberdar olma, ilgi duyma, değerlendirme, deneme ve benimseme safhalarıdır (Taluğ ve Tatlıdil 1993). Yeni bir teknolojiyi benimseme sürecinde ilk aşama olarak yeni teknolojinin farkına varılması (haberdar olma) gelmektedir. Örneğin, yeni bir buğday çeşidi veya yeni bir budama yöntemini televizyondan veya komşudan duyan bir kişi için benimseme süreci başlamış olur. Çiftçilerin yeniliklerden haberdar olmaları için yayım kuruluşları planlanmış bir çaba göstermektedirler (Özkaya 1996). Araştırma alanında planlanmış mera ıslahı ve amenajmanı projesinin denekler tarafından farkına varılıp varılmadığının öğrenilmesi bu projenin benimsenmesi bakımından önemlidir. Genel olarak kişiler, çıkarları, gereksinimleri ya da var olan tutumlarıyla uyumlu olan fikirlere daha yatkındırlar (Taluğ ve Tatlıdil 1993). Bundan dolayı, araştırma bölgesinde yürütülen çalışmaların halkın gerek-sinmelerini karşılamaya yönelik olması projenin başarısını olumlu yönden etkileyeceği düşünülmektedir.

Deneklere, "*Köyünüzde yürütülen mera ıslahı ve amenajmanı projesinden haberiniz var mı?*" sorusu yöneltilmiştir. Deneklerin %63'ü yürütülen mera ıslahı ve amenajmanı projesinden haberdar olduklarını söylemişlerdir. Haberim var diyen deneklerin %48'si yürütülen çalışmaları yerinde görmediklerini, bu çalışmayı diğer çiftçilerden duyduklarını söylemişlerdir. Haberim var diyen deneklerin %52'si ise proje yürütücülerinin mera çalışmasının yapıldığı alanda yapmış oldukları toplantılarda ve Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü toplantı salonunda slayt ve video gösterilerinden bilgi sahibi olduklarını söylemişlerdir.

Çizelge 2. Hayvan Beslenme Kaynakları

Beslenme Kaynakları	Küçükbaş Hayvan		Büyükbaş Hayvan	
	Gün	%	Gün	%
Mera Alanı	200	55	110	30
Tahıl Anızı	110	30	135	37
Kesif Yem	55	15	120	33

(Otlama Gün Sayısı / Bir Yıl)*100)

Mera çalışmalarına katılma: Araştırma alanında, ortak kullanılan köy meralarının çiftçi katılımıyla ıslahı ve amenajmanı projesinin uygulanması tamamlanmıştır. Bundan dolayı, projenin uygulandığı alandaki deneklerin projeye katılma konusundaki değerlendirmelerinin sonucu bellidir. Ancak, projenin uygulandığı köyler ile karşılaştırmak için seçilen köylerin bu projeye katılma durumları söz konusu değildir. Bundan dolayı proje uygulanmayan köylerde, projenin uygulanması durumunda katılımın ne düzeyde gerçekleşeceği saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda deneklere, "Meranın verimliliğini artırmak ve korumak için yapılacak çalışmalara katılırmısınız?" sorusu yöneltilmiş ve yanıtları alınmıştır (Çizelge 3).

Çizelge 3 incelendiğinde, proje uygulanmadan projeye katılmak isteyen deneklerin oranı proje uygulanan köylerdeki deneklerden %23 fazladır. Bu köylerdeki deneklerin projeye katılmak isteme oranının yüksek çıkmasının nedeni araştırıldığında, çiftçi sorununun başkası tarafında çözülmesini beklemektedir. Bu da, araştırma bölgesindeki çiftçilerin kendi sorunlarına sahip çıkmada zayıf olduklarının bir belirtisidir. Proje uygulanan ve uygulanmayan köylerdeki denekler arasında mera ıslah ve amenajman çalışmalarına katılma açısından yapılan Khi-kare analizinde %95 güven sınırları içinde ilişkinin önemli olmadığı saptanmıştır (Çizelge 4)

Meraların iyileştirilmesi çalışmalarına sağlanacak desteğe katılma: Bir kişinin davranışlarını oluşturan güçler yalnızca ihtiyaçları, yetenekleri, güdüleri, bilgisi ve eğilimleri değildir. Kişilerin kullanabileceği imkânları da oldukça önemlidir. Bu imkanlar iki yönden çevrelenmiş ve sınırlandırılmıştır. Bir tarafta pratik araçlar vardır: Örneğin, para, arazi, aletler, zaman ve yer. Bunlar belirli işi yapmak veya belirli bir şekilde davranmak için gereklidir. Eğer bunlar yoksa veya yetersiz ise, bu durum tek başına bir kişinin davranışları üzerine ciddi bir kısıtlamaya yol açar. Hiç kimse; gerekli araçlar, bilgi, beceri

ve eğilimlere sahip olsa da; akrabaları, arkadaşları, komşuları ve tanıdıklarını dikkate almaksızın, her istediğini, her istediği zaman yapamamaktadır. Yaygın bir sosyal ilişkiler, karşılıklı beklentiler, haklar ve ödevler ağı toplumda yaşayan herkesi her yerde sarmaktadır; kurallar, informal normlar ve gelenekler eylem özgürlüğünü kısıtlar ve böylelikle davranışları şekillendirir (Özkaya 1996). Toplumda yaşayan insanların davranışlarına etki eden kuvvetler insanların içinde yaşadığı mevcut koşulları ve davranışları da etkilemektedir.

Araştırma alanında Kargalı ve Gököy'de yürütülen projenin amaçları arasında bölgedeki çiftçilerin projeye katılımını ve desteğini sağlamak da bulunmaktadır. Projenin bu amacından dolayı, deneklerin projeye sağlayacakları destek projenin başarılı olması bakımından önem taşımaktadır. Açıklanan sosyal etkiler doğrultusunda, mera ıslahı ve amenajmanı projesinin uygulandığı alan ile projenin uygulanmadığı köylerde deneklerin projeye destekleri önemlidir. Çünkü insanların kendi sorunlarına sahip çıkması, çalışmaların daha verimli ve başarılı olmasını etkilemektedir.

Deneklerin, mera ıslahı ve amenajmanı projesine sağladıkları desteği belirlemek ve proje uygulanmayan alanlarda mera ıslahı ve amenajmanı projesi uygulandığı zaman deneklerin yapacakları desteği belirlemek için deneklere, "Mera ıslahı ve amenajmanı çalışmasına ne tür destek sağlarsınız?" sorusu yöneltilmiştir. Deneklerde elde edilen yanıtlar, tüm deneklerin, çalışmalara alet-ekipman ve işgücü olarak katılmak isteme oranının %92 olduğu görülmektedir. Bu oranın proje uygulanan alanlarda %86, proje uygulanmayan alanlarda ise %100 olarak tespit edilmiştir. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi denekler alet ve ekipman ve işgücü desteği vermek istemektedirler. Çünkü gübre, su ve tohum gibi girdileri işletmelerinde yetiştirdikleri ürünlere dahi yeterli miktarda kullanamamaktadırlar.

Deneklerin projesinin başarı düzeyine ilişkin görüşleri: Tarımsal yayım çalışmalarında değerlendirme dört kesim

tarafından yapılmaktadır. Çiftçiler (hedef kitle), yayımcılar, yayımın üst düzey yöneticileri ve dışardan uzmanlar. Bunların her birinin değerlendirme amaçlarına dayalı olarak, yayım çalışmalarının değerlendirilmesinde yerleri farklıdır. Örneğin, bir demonstrasyonu gören çiftçiler, karşılaştırmalar ve değerlendirmeler yapabilir. Hatta bu fikirleri aileleri, komşuları ve arkadaşları ile tartışabilirler (Özkaya 1996).

Bu araştırmada, Polatlı-Kargalı köyü ile Kalecik-Gölköy'de uygulanan mera ıslahı ve amenajmanı projesinin deneklerce nasıl değerlendirildiği saptanmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı deneklere, "*Köyünüzde yürütülen meraların ıslahı ve amenajmanı projesini nasıl değerlendiriyorsunuz?*" sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen verilerde, projenin uygulandığı Kargalı köyündeki deneklerin %32'si projenin başarılı olduğunu, %68 ise projenin başarılı olmadığını söylemişlerdir. Başarılı olmadığını söyleyen deneklerin %39'u bu projede, gübreleme, sulama ve tohum atma uygulamasının zamanında yapılmadığını ifade etmişlerdir. Bu deneklerin %41'i ise yasal zorunluluğa uyulmadığını, %16'sı ise projenin karmaşık olduğundan dolayı uygulamasının güç olduğuna dikkat çekmişlerdir. Ve %4'ü de üreticilerin kendi aralarındaki problemlerden dolayı projenin başarısız olduğunu söylemişlerdir. Projenin uygulandığı diğer köy olan Gölköy'de ise deneklerin %24'ü projenin başarılı olduğunu, %76'sı projenin başarılı olmadığını söylemişlerdir. Bu köyde proje başarılı olmadığını söyleyen deneklerin %52'si yasal zorunluluğa uyulmadığını belirtmişlerdir. Projede, gübreleme, sulama ve tohum atma uygulamasının zamanında yapılmadığını ifade edenlerin oranı %28'dir. Projenin karmaşık olduğundan dolayı uygulamasının güç olduğunu söyleyenlerin oranı ise %17'dir. %3'ü de üreticilerin kendi aralarındaki problemlerden dolayı projenin başarısız olduğunu söylemişlerdir.

Mera ıslahı ve amenajmanı projesinde elde edilen sonuçların devamlılığı: Yürütülen projede elde edilen olumlu sonuçların devam ettirilebilmesi çalışmaların başarısı açısından önemlidir. Mera ıslahı ve amenajmanı projesinde elde edilen sonuçların, sürekli olup olamayacağını öğrenilmesi bakımından, deneklere, "*Mera ıslahı ve amenajmanı projesinde elde edilen olumlu sonuçları devam ettirebilir misiniz?*" sorusu yöneltilmiştir. Kargalı köyündeki deneklerin

%23'ü yapılan çalışmada elde edilen olumlu sonuçları devam ettireceklerini, %77'si devam ettiremeyeceklerini söylemişlerdir. Devam ettiremeyeceklerin %34'ü eski alışkanlıklardan vazgeçmenin zor olacağını, herkesin aynı kurala uymasının güç olacağını söyleyenlerin oranı %41, yayımın yetersiz kalacağını belirtenlerin oranı %16 ve deneklerin %9'u ise yasaların yeterince uygulanamayacağını söylemişlerdir.

Gölköy' de ise deneklerin %14'nün sonuçların sürdürülebilir olacağını, %86'sı ise sürdürülebilir olamayacağını söylemişlerdir. Gölköy'de ıslah edilmiş mera alanlarını sürekli olarak korumak ve geliştirmek mümkün değildir diyen deneklerin %62'si herkesin aynı kurala uymasının zor olacağını, eski alışkanlıklardan vazgeçmenin güç olacağını söyleyenlerin oranı %23, yasaların yeterince uygulanamayacağına dikkat çekenlerin oranı %12 ve deneklerin %3'ü ise yayımın yetersiz kalacağını söylemişlerdir.

Bu araştırmada ele alınan değişkenler proje uygulanan ve proje uygulanmayan köylerdeki denekler arasındaki ilişkilerin istatistiksel değerlendirmeleri toplu olarak Çizelge 4'de verilmiştir.

Sonuç

Bu araştırmada kaba yem kaynaklarının geliştirilmesinde yayım çalışmalarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, mera ıslahı ve amenajmanı projesinin, yürütüldüğü köylerdeki çiftçiler ile komşu olan köylerde çiftçiler üzerindeki etkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu projedeki yayım yaklaşımında yeni tarım tekniklerinin önce projenin uygulandığı alanlardaki çiftçilere benimsetilmesi ve bu çiftçiler aracılığıyla da bölgedeki diğer çiftçilere ulaşılması öngörülmüştür.

Elde edilen verilerde, projenin uygulandığı alandaki çiftçilerin niteliklerine ilişkin bulgular, diğer bölgedeki çiftçilere oranla daha eğitimli, daha yüksek gelir düzeyine sahip, daha yüksek hayvansal üretime sahip, daha geniş işletme büyüklüğüne sahip ve daha fazla traktör varlığına sahip oldukları saptanmıştır. Ancak, Mera ıslahı ve amenajmanı projesinin seçiminde yukarıda saptanan niteliklerin doğrudan bir ilişkisi olmamıştır. Mera ıslahı ve amenajmanı projesinin uygulandığı alanlarda, deneklerin %63'ünün projeden haberdar oldukları belirlenmiştir.

Çizelge 3. Araştırmada İncelenen Değişkenler

Değişkenler	Tüm Denekler		P. Uygulanan Köyler		P.Uygulanmayan Köyler	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yaş Dilimleri						
0 + 35	23	28	14	33	9	22
36 - 49	39	47	21	49	18	45
50 - +	21	25	8	18	13	33
Eğitim Düzeyi						
Okur-yazar	4	5	-	-	4	10
İlkokul	61	73	30	70	31	78
Ortaokul	11	13	7	16	4	10
Lise	6	7	5	12	1	2
Üniversite	1	2	1	2	-	-
B.B.H.Varlığı (adet)						
1 – 15	50	60	36	84	14	35
16 – 30	18	22	3	8	15	38
31 – 45	11	13	2	4	9	22
46 - +	4	5	2	4	2	5
K. Baş H. Varlığı (adet)						
1-50	35	42	14	33	21	52
51-100	25	30	10	23	15	38
101-150	18	22	16	37	2	5
151-+	5	6	3	7	2	5
Mera Çalışmalarına Sağlanacak Destek						
Gübre	3	4	3	7	-	-
Tohum	3	4	3	7	-	-
Alet –Ekipman	37	44	18	42	19	47
İşgücü	40	48	19	44	21	53
Mera Çalışmasına Katılım						
Katılır	48	58	20	47	23	70
Katılmaz	35	42	23	53	12	30
TOPLAM	83	100	43	100	40	100

B: Büyükbaş Hayvan, P: Proje, K: Küçükbaş Hayvan

Çizelge 4. Proje uygulanan ve proje uygulanmayan köylerdeki denekler arasındaki bağıntılar

	Khi-kare Hesap	Khi-kare Tablo (0.05) ¹	Sonuç
Yaş	2.403	5.991	Önemli Değil
Eğitim Düzeyi	8.404	9.488	Önemli Değil
Büyükbaş Hayvan Varlığı	22.055	7.815	Önemli
Küçükbaş Hayvan Varlığı	13.398	7.815	Önemli
Hayvan Besleme Kaynakları	3.981	9.488	Önemli Değil
Mera Çalışmasına Katılma	2.060	3.841	Önemli Değil
Mera Çalışmasına Sağlanacak Destek	2.433	7.815	Önemli Değil

(1) % 5 hata payı (önem derecesi)

Projeden haberdar olan deneklerin %48'si yürütülen çalışmaları yerinde görmediklerini ve diğer çiftçilerden duyduklarını, %52'si proje yürütücülerinin proje sahasında düzenledikleri toplantılarda ve Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü toplantı salonunda projeye ilişkin slayt ve video gösterilerine katıldıklarında öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Projenin uygulandığı köylerdeki çiftçilerle imzalanan protokolde yer almasına karşın çiftçilerin birçoğunun, metindeki maddelerin hükümlerini yerine getirmediği saptanmıştır. Bu da, çiftçilerin projeyi yeteri kadar benimsememesinde kaynaklanmıştır. Projenin uygulandığı Kargalı köyündeki denekler, projeyi %32 başarılı ve %68'i

başarısız bulmuşlardır. Gölköy'deki deneklerin %24'ü projenin başarılı olduğunu, %76'sı ise başarısız olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü Mera ıslahı ve amenajmanı projesinde yapılan çalışmaların sadece ıslah yönüne ağırlık verilmiştir. Yapılan çalışmada, tarımsal yayım çalışmaları çok yetersiz kalmıştır. Yayım çalışmalarının yeteri düzeyde yapılamaması, projeye katılımı ve benimseme davranışını azaltmıştır. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda aktif çiftçi katılımının özendirilmesi için, bölgedeki tüm çiftçilere eşit davranılması ve eşit olanaklar sunulması projenin başarısına katkıda bulunacaktır.

Kaynaklar

- Anonim, 1996. Türkiye 3. Çayır-mera yem bitkileri kongresi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü, Erzurum.
- Aydın, R. 1987. Tokat yöresi süt sığırcılığı işletmelerinde yeniliklerin yayılması ve benimsenmesi üzerine bir araştırma. Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, s:110-115, Tokat.
- Butler, L.M. 1987. Needs assesment: Theory and Practice. Iowa State University Press, Iowa.
- Etling, A.W. and R.B. Smith, 1994. Participatory needs assesment: A Key to FSRE. Journal for Farming Systems Research- Extension, Volume 4, No: 2, Published by the Association for Farming Systems Reserach-Extension, Arizona, Tucson.
- Farrington, J. 1989. Farmer participation in agricultural research. Food-policy. Guilford: Butterworths, ABD.
- Gerber, J.M. 1992. Farmer participation in research: A model for adaptive research and education. Institute for Alternative Agriculture, ABD.
- Kamuanga, M. and M. Fobasso, 1994. Role of farmers in the evaluation of an improved variety: the case of S35 Sorghum in Northern Cameroon, Journal of FSR-Extension, Volume 4, No 2, published by the Association for Farmig Systems Research-Extension, Arizona, Tucson.
- Konyar, K and C.T. Osborn, 1990. Anational-level economic analysis of conservation reserve ve program participation: A discrete choice approach. Department of Agriculture, Economic Research Service, Washington.
- Özçatalbaş, O. ve Y. Gürgen, 1992. Aşağı Seyhan sulama projesi alanındaki mısır üreticilerinin bilgi edinme kaynakları, Ç.Ü.Z.F. Dergisi, s 7, Adana.
- Özçatalbaş, O. 1994. Gap bölgesinde tarımsal-eğitim ve yayım hizmetlerinin sorunları ve çözüm yolları. Türkiye 1. Tarım Ekonomisi Kongresi, 435 s, İzmir.
- Özkaya, T. 1996. Tarımsal Yayım ve Haberleşme. E. Ü. Ziraat Fakültesi, İzmir.
- Taluğ, C. ve H. Tatlıdil, 1986. Tarımsal yayım hizmetlerinin düzenlenmesi. GAP tarımsal kalkınma simpozyomu, AÜZF, TÜBİTAK-T.C. Ziraat Bankası ayrı basım, Ankara.
- Taluğ, C. ve H. Tatlıdil, 1993. Tarımsal yayım ve Haberleşme. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ders Kitabı, Ankara.
- Tatlıdil, H. 1984. Tarımsal yayım çalışmalarında önder çiftçi yaklaşımı üzerine bir araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayınları: 893. Bilimsel Araştırmalar ve İncelemeler: 526, s: 36-75, Ankara.
- Tatlıdil, H. 1989. Yağmurlama sulama teknolojisinin yayılması ve benimsenmesi üzerine bir araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1157. Bilimsel Araştırmalar ve İncelemeler: 639, s:18-37, Ankara.